



Handreiking voor aanbieders en beleidsmakers

Aan de slag met groene dagbesteding in de stad voor mensen met dementie.

Ezels

Bijenstal

Tuinderij

Stallen

De afgelopen jaren is er veel ervaring opgedaan met dagbesteding op zorgboerderijen voor mensen met dementie. Zorgboerderijen worden gewaardeerd door mensen met dementie en hun mantelzorgers. Ook zijn er aanwijzingen dat dagbesteding op zorgboerderijen positief bijdraagt aan hun gezondheid en welzijn. In steden zijn er veelal geen zorgboerderijen, maar daar wonen wel de meeste mensen met dementie. Gezien de positieve ervaringen met zorgboerderijen worden er daarom steeds meer groene initiatieven voor dagbesteding in de stad opgezet (in deze handreiking verder aangeduid als 'groene dagbesteding in de stad'). Bij deze initiatieven krijgen mensen met dementie een gestructureerde dag en/of activiteiten aangeboden. Buitenactiviteiten, zoals tuinieren en diervoorzorg staan hierbij centraal. In deze handreiking beschrijven we aandachtspunten bij het opzetten en aanbieden van groene dagbesteding voor (toekomstige) aanbieders van groene dagbesteding. We maken hierbij onderscheid tussen verschillende typen groene dagbesteding. We geven ook een beeld van de mogelijkheden om groene dagbesteding in de stad te ontwikkelen en de stappen die daarvoor nodig zijn. De handreiking is bedoeld voor (toekomstige) aanbieders en beleidsmakers.

Wat hebben we gedaan?

Wageningen University en Research (WUR) en het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) deden in samenwerking met het Instituut voor Natuureducatie (IVN) onderzoek naar verschillende vormen van groene dagbesteding in de stad en hun waarde voor mensen met dementie en hun mantelzorgers.

In de factsheet "Groene dagbesteding in de stad: "een levendige plek voor mensen met dementie" is meer te lezen over de waarde van groene dagbesteding in de stad voor mensen met dementie en hun mantelzorgers.

In deze handreiking beschrijven we de kenmerken van verschillende vormen van groene dagbesteding in de stad. We presenteren een stappenplan voor de opstart van een initiatief voor groene dagbesteding in de stad en algemene en specifieke aandachtspunten bij het ontwikkelen ervan. Tot slot geven we een aantal aanbevelingen om groene dagbesteding in de stad verder te ontwikkelen.

De informatie in deze handreiking is gebaseerd op

- een vragenlijst die is verstuurd naar alle initiatieven in Nederland die zich bekend maakten na een oproep via verschillende websites en nieuwsbrieven
- interviews bij vijftien aanbieders van verschillende typen groene dagbesteding

- interviews met zes beleidsmedewerkers van vier gemeenten waar deze groene dagbesteding wordt aangeboden
- discussie tijdens bijeenkomsten van een lerend netwerk

Welke vormen van groene dagbesteding in de stad zijn er?

Er zijn grofweg vijf typen aanbieders van groene dagbesteding te onderscheiden:

1. Sociaal ondernemers die dagbesteding aanbieden in een groene omgeving (bijv. stadsboerderij, stadstuin, park).

Sociaal ondernemers gaan vanuit een ondernemende houding en passie voor groen op zoek naar een geschikte locatie. Ze leggen contacten met organisaties en instellingen die hen kunnen helpen, ze stappen naar de gemeente om hun innovatieve aanbod zichtbaar te maken en benaderen fondsen om de opstart mogelijk te maken. Zij kopen of huren zelf een locatie of ontwikkelen hun initiatief op een bestaande groene locatie zoals een stadsboerderij of buurttuin. Sociaal ondernemers willen veelal een alternatief bieden voor de 'traditionele' dagbesteding in een zorginstelling of zijn van mening dat er te weinig zinvolle activiteiten beschikbaar zijn voor de groeiende groep mensen met dementie.

Activiteiten en voorzieningen

Over het algemeen kunnen mensen met dementie deelnemen aan verschillende activiteiten en werkzaamheden bij de groene dagbesteding zoals tuinieren, wandelen of huishoudelijke activiteiten. Bijna alle initiatieven hebben een bloementuin (95%) en er is er vaak ook een groentetuin (62%). Ook zijn er vaak verhoogde bakken aanwezig (67%) zodat mensen die minder mobiel zijn ook kunnen tuinieren. Andere veel voorkomende voorzieningen zijn een horecagelegenheid, dieren, een kruidentuin, fruitbomen en een kas. Bijna alle initiatieven hebben een binnenruimte en bij ruim de helft van de initiatieven is er een aangepast toilet. Hoewel de nadruk veelal op buitenactiviteiten ligt, bieden de meeste initiatieven ook andere typen (binnen-) activiteiten aan zoals samen koken en eten en creatieve activiteiten zoals schilderen en muziek maken.

"Ik ben als adviseur en zorgverlener al jarenlang bezig met initiatieven voor mensen met dementie in relatie tot de groene omgeving. Alleen nu doe ik het zelf. Ik heb er een eigen onderneming van gemaakt. Het is een soort persoonlijke passie". (Aanbieder 12)

2. Zorginstellingen die hun tuin openstellen voor dagbesteding voor thuiswonende mensen met dementie.

Zorgprofessionals starten groene dagbesteding, omdat ze bijvoorbeeld de tuin bij de instelling meer willen benutten of omdat ze ervaren dat sommige cliënten baat hebben bij groene dagbesteding. Anderen geven aan dat zij de zorginstelling meer willen verbinden met de wijk. Door thuiswonende mensen met dementie welkom te heten in de tuin maken zij de zorginstelling meer toegankelijk voor wijkbewoners.

"Het initiatief is ook ontstaan om de mensen met elkaar te verbinden. Een beetje ontzorging zeg maar, de witte jassen cultuur wegtrekken hier". (Aanbieder 4)

3. Welzijnsorganisaties die naast reguliere dagbestedingsactiviteiten ook groene activiteiten aanbieden (bijv. wandeling, bezoek kinder- of stadsboerderij, groene werkzaamheden).

Mensen met dementie die interesse hebben kunnen met een vrijwilliger mee naar een groene locatie in de buurt, bijvoorbeeld een stadsboerderij. De rest van de groep gaat niet mee. Welzijnsorganisaties beginnen hiermee, omdat blijkt dat mensen met dementie de behoefte hebben om naar buiten te gaan.

4. Wijkbewoners (vrijwilligers) die, samen met andere partijen, dagbesteding aanbieden in een buurttuin.

Zij knappen bijvoorbeeld een verwaarloosd stuk groen in hun buurt op, en bieden activiteiten voor kwetsbare wijkbewoners.

"...en toen zag ik deze rommel en dacht dat is gewoon voor je leefklimaat niet leuk. Toen heb ik het plan gemaakt om hier een zorgtuin te beginnen". (Aanbieder 5)

5. Mengvormen waarin een zorginstelling dagbesteding organiseert samen met andere partners (o.a. andere instellingen, burgers, sociaal ondernemers).

Bij de mengvormen kiezen zorginstellingen er bewust voor om de groene dagbesteding vanaf de start te ontwikkelen met andere partners, zoals een woningbouwvereniging, kinderopvang of vrijwilligersorganisatie. Door een diversiteit aan mensen gebruik te laten maken van het groen en door verschillende activiteiten aan te bieden proberen zij een breed draagvlak en een levendige plek te creëren.

Wat is belangrijk bij het opstarten van groene dagbesteding in de stad?

Bij het opstarten en aanbieden van groene dagbesteding gaat het vaak om een samenspel van factoren, zoals de juiste contacten hebben en geschikte samenwerkings-



partners vinden. Veel aanbieders vinden dat mensen met dementie buiten moeten kunnen zijn, dat een groene omgeving mensen goed doet, dat er moet worden aangesloten bij hun behoeften en dat een groene omgeving goede kansen biedt om mensen met dementie in contact te brengen met anderen (o.a. jongeren). Op de vraag hoe je een initiatiefnemer zou kunnen karakteriseren werd geantwoord met:

"Heel veel creativiteit, netwerkgebruik is heel belangrijk, jezelf zichtbaar maken, jezelf zichtbaar houden, dat ook blijven herhalen die sociale vaardigheden, ook af en toe accepteren dat dingen langer duren dan je zou willen. Dat zijn denk ik wel hele belangrijke". (Aanbieder 10)

Een stappenplan:

1. Zorg voor een heldere visie en motivatie, inventariseer of er binnen de gemeente behoefte bestaat aan groene dagbesteding en ga na of de gemeente een contract wil afsluiten om de groene dagbesteding te financieren.
2. Besluit of je de groene dagbesteding zelf of samen met andere partners (zorg- of welzijnsinstellingen, andere aanbieders, vrijwilligersorganisatie, wijkorganisatie etc.) wil ontwikkelen.
3. Leg contact met andere relevante (zorg)instellingen in de buurt.
4. Vind samen of alleen een geschikte locatie; dit kan een bestaande of nieuwe locatie zijn. Denk hierbij aan benodigde voorzieningen (bijv. binnenruimte, aangepast toilet).
5. Maak een financieel plan; bedenk hoe de financiering van groene dagbesteding eruit ziet, wie de kosten draagt, of kosten gedeeld kunnen worden met andere partijen, en of investeringskosten gedekt worden. Deelname aan de groene dagbesteding van mensen met dementie wordt meestal gefinancierd vanuit de Wet Maatschappelijke Ondersteuning. De financiering is vaak gekoppeld aan de dagbestedingsindicatie van de persoon met dementie, maar er zijn ook gemeenten die de groene dagbesteding financieren als een algemene voorziening. Voor de opstart zijn veel verschillende potjes te vinden. Voorbeelden zijn programma's van het Oranjefonds, zorgverzekeraars of het programma Grijs Groen en Gelukkig van het IVN. Ook zijn er provinciale en gemeentelijke subsidies, donateursacties, giften, legaten en lokale fondsen die kunnen worden benut.
6. Besteed aandacht aan de kwaliteit van de zorg door middel van bijvoorbeeld kwaliteitsmeetmethodes en multidisciplinair overleg.
7. Sluit aan bij de wensen van mensen met dementie en mantelzorgers in de vorm van persoonlijk contact en evaluatie. Neem bijvoorbeeld tevredenheidsvragenlijsten af en maak verslagen van de activiteiten en wat er in de groep is voorgevallen.
8. Creëer aandacht en bekendheid voor het initiatief bijvoorbeeld bij de gemeente, sociale wijkteams, casemanagers dementie en lokale organisaties van mensen met dementie, mantelzorgers.

Wat zijn aandachtspunten bij het ontwikkelen van groene dagbesteding?

Bij het ontwikkelen van groene dagbesteding moet aan verschillende zaken aandacht worden besteed.

Financiering en bekostiging

- Voor sommige initiatieven is financiering van het initiatief een continue uitdaging. Zo is de toestroom van deelnemers wisselend en daarmee de financiering niet stabiel.
- Sommige initiatieven geven aan dat de vergoeding voor de dagbesteding die zij bieden heel laag is in vergelijking met de begeleidingsbehoefte van de deelnemers. Voor veel werk dat wordt gedaan is geen financiering beschikbaar.
- De eigen bijdrage die mensen moeten betalen kan hen ervan weerhouden om te komen.

Indicatie

- Indicatie voor dagbesteding voor mensen met dementie wordt soms laat afgegeven. Als mensen met dementie eerder in het proces naar de dagbesteding verwezen zouden worden kunnen veel meer mensen binnen komen. Dan kunnen aanbieders betere continuïteit bieden.

Locatie

- Vooral bij gebruik van bestaande locaties is de ruimte soms beperkt, bijvoorbeeld omdat er ook andere doelgroepen gebruik maken van de locaties. Daardoor kunnen er minder mensen met dementie gebruik maken van de groene dagbesteding dan dat er soms vraag is. Sommige locaties kunnen slechts tijdelijk worden gebruikt omdat de gemeente of beheerder andere plannen heeft.

Weer

- Door regen en kou zijn buitenactiviteiten in sommige periodes beperkt of niet mogelijk. Een deel van de mensen met dementie is bij slecht weer en in de winter ook minder gemotiveerd om naar buiten te gaan.

Beschikbaarheid groen in de omgeving

- Met name in het centrum van steden zijn groene locaties vaak beperkt beschikbaar.

Onbekendheid

- Groene initiatieven zijn vaak nog te weinig bekend bij de gemeente, bij casemanagers dementie, huisartsen en mantelzorgorganisaties waardoor mensen met dementie en mantelzorgers niet altijd weten dat ze van groene dagbesteding gebruik kunnen maken.

Inzet van vrijwilligers

- Het afstemmen van werkwijze van vrijwilligers met de visie van de aanbieders is een continu proces dat aandacht en tijd vraagt. Daarnaast is het vinden van competente vrijwilligers voor sommige aanbieders lastig.

Kwaliteitsborging

- Een aantal aanbieders legt de nadruk op de vrijheid en een zo gewoon mogelijk leven voor de deelnemers. De aandacht verschuift van (medische) zorg naar welzijn. Het werken met gereedschap, omgang met dieren en planten en de open omgeving kunnen veiligheids- en gezondheidsrisico's met zich meebrengen zoals scherpe messen, allergieën, giftige planten en val- en verdrinkingsgevaar. Volgens de geïnterviewden kunnen deze activiteiten juist ook prikkels met zich meebrengen die mensen stimuleren om actief te zijn.
- Goed opgeleid personeel met zowel kennis over zorg en dementie als ook affiniteit met het buiten werken is niet altijd makkelijk te vinden.

Wat zijn specifieke aandachtspunten bij verschillende typen groene dagbesteding?

Bij ieder type groene dagbesteding in de stad zijn er een aantal specifieke aandachtspunten.

Sociaal ondernemers

Het zelfstandig opzetten van een groene dagbesteding zorgt vaak voor forse investeringen en vraagt veel doorzettingsvermogen. Het gebruik maken van een bestaande locatie vraagt van initiatiefnemers overleg en afstemming met de beheerders van deze locaties om de belangen van

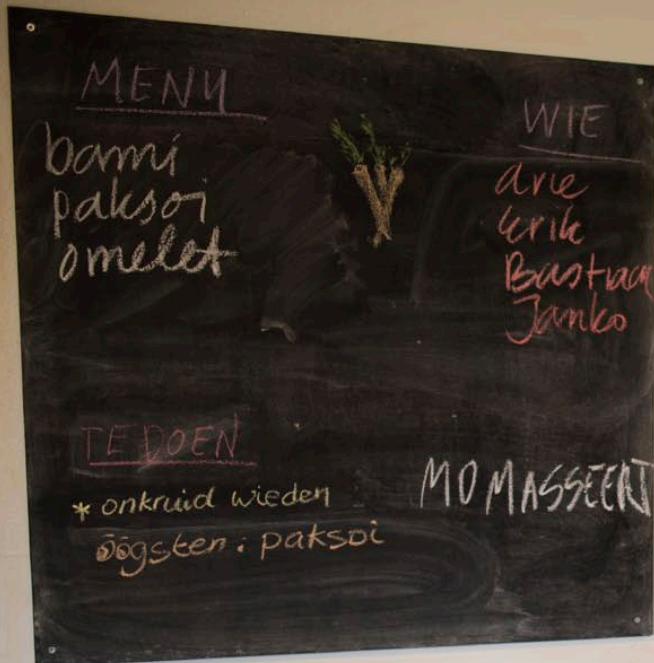
de dagbesteding en het gebruik door anderen (buurtbewoners, bezoekers, schoolklassen etc) te stroomlijnen. Daarnaast is het belangrijk dat het initiatief niet afhankelijk blijft van de initiatiefnemer, maar gedragen wordt door meerdere mensen.

Zorginstellingen

Meestal wordt er bij de zorginstellingen een interne projectgroep gevormd waar een projectleider met medewerkers van de dagbesteding overlegt om het initiatief van de grond te krijgen. Er wordt subsidie gezocht om de extra uren voor de projectleider en materiële kosten te financieren. Soms is er een externe projectleider met een groene achtergrond betrokken. Het voordeel daarvan is dat er voldoende groene kennis aanwezig is. Het is ook belangrijk dat er draagvlak en eigenaarschap wordt ontwikkeld bij de medewerkers van de zorginstelling.

"Het personeel meekrijgen is wel een ding: verzorgenden hebben zoiets van onze dag zit al zo vol en dan wordt dit ook nog van ons gevraagd." (Aanbieder 4)

Een ander aandachtspunt dat wordt genoemd is dat de aanvankelijke bevoegenheid en het enthousiasme verminderen als processen moeizaam verlopen of als door wisseling van personeel de betrokkenheid afneemt.



"Zoals ik in het begin zei, het enthousiasme in het begin is fantastisch en wat minder soepel gaat is het volhouden. Dat is echt een probleem en dat is niet alleen financieel, maar dat is ook door verloop van personeel. Het ontbreken van kennis, niet precies weten wat je ermee kan doen, een aansluiting van belevingswereld die niet altijd geweldig is."
(Aanbieder 9)

Bij initiatieven van zorginstellingen blijkt het soms moeilijker dan bij de andere typen initiatieven om vrijwilligers met voldoende affiniteit met groen te vinden. Zorginstellingen blijken voor vrijwilligers vaak minder aantrekkelijk.

Welzijnsorganisaties

Twee belangrijke aandachtspunten bij deze vorm van groene dagbesteding zijn het vinden van een groene locatie en competente vrijwilligers die zonder professional met de mensen met dementie naar een groene locatie gaan.

Wijkbewoners

Dit type aanbieders moet er rekening mee houden dat het vaak veel tijd kost om draagvlak en steun in de buurt en van de gemeente te krijgen. Omdat vrijwilligers dit type initiatieven leiden, zijn organisatievaardigheden en expertise op het gebied van dementie ook van belang.

Mengvormen

Bij mengvormen is het goed om tijdens overleg tussen verschillende partners, rekening te houden met elkaars belangen en cultuurverschillen. Cultuurverschillen die we zijn tegengekomen zijn:

- Een sociaal ondernemer wil vaak snel stappen zetten, terwijl er bij een zorginstelling overleggen nodig zijn om intern draagvlak te creëren. Dit verschil in tempo kan de samenwerking tussen een zorginstelling en een sociale ondernemer moeizaam maken.
- Bij een zorginstelling ligt er meer nadruk op protocollen en procedures om risico's in te dekken.
- Een sociaal ondernemer heeft soms meer affiniteit met en kennis over groen dan medewerkers van zorginstellingen.
- Sociaal ondernemers geven aan dat de betrokkenheid van zorginstellingen soms afneemt als een betrokken medewerker een andere baan krijgt.

Een voordeel van externe samenwerking is dat de groene dagbesteding meer gericht is op de buitenwereld waardoor het aantrekkelijker wordt voor andere doelgroepen en inwoners om te participeren. Ook hier schakelen zorginstellingen vaak een expert op het gebied van natuur/buitemgeving in.

"Zoek samenwerking met veel partners, scholen, vrijwilligersorganisaties etc; ga naar buiten, wees geen onderdeel van een verpleeghuis. Dan ben je veel aantrekkelijker ook voor vrijwilligers; zorg voor levendigheid." (Aanbieder 10)

Wat zijn aanbevelingen van gemeenten voor aanbieders van groene dagbesteding in de stad?

Uit de interviews met beleidsmedewerkers van gemeenten blijkt dat zij veel waarde hechten aan dagbesteding voor mensen met dementie en voldoende diversiteit in het aanbod zodat wordt aangesloten bij de intrinsieke motivatie van mensen. Ze zien groene initiatieven als een waardevolle aanvulling op het aanbod van dagbesteding. Zij vinden het belangrijk dat mensen met dementie bewegen, buiten komen, andere mensen ontmoeten en maatschappelijk actief kunnen zijn. Groene initiatieven passen bij het beleid op het gebied van langer thuis wonen en de dementievriendelijke samenleving.

Medewerkers van gemeenten geven aan dat ze het belangrijk vinden dat er draagvlak is in de wijk voor het initiatief. Ook vinden zij het belangrijk dat er samenwerking met andere partijen is, zoals het buurtteam, wijkverpleegkundigen, kinderboerderijen, buurtbewoners. Draagvlak onder buurtbewoners en samenwerkingen kunnen het initiatief meer robuust kan maken. Ze geven ook aan dat een locatie meerdere functies zou kunnen vervullen. Zo zou de locatie doordeweeks gebruikt kunnen worden voor dagbesteding en in het weekend zouden de keuken en het terras gebruikt kunnen worden voor commerciële doeleinden. Ze zien wel dat samenwerking ook een uitdaging kan zijn. Belangrijke aanbevelingen die de medewerkers van gemeenten noemen zijn verder het inspelen op demografische ontwikkelingen en fysieke barrières om afstand en reistijd te beperken. Dit sluit aan bij het beleid van de gemeenten dat de dagbesteding zoveel mogelijk in de wijk dicht bij de mensen plaatsvindt.

Aanbevelingen voor de toekomstige ontwikkeling van groene dagbesteding in de stad

Groene dagbesteding in de stad staat nog in de kinderschoenen en wil deze sector goed tot bloei komen dan zijn er voor alle partijen een aantal aanbevelingen:

Ondersteun aanbieders

Aanbieders adviseren gemeenten de groene initiatieven serieus te nemen en financieel te ondersteunen. Ze adviseren gemeenten ook groene laagdrempelige voorzieningen te ondersteunen waar mensen met dementie al in een vroeg stadium zonder verwijzing gebruik van kunnen maken.

Faciliteer de toenemende vraag naar dagbesteding waar mensen met dementie actief zijn

Volgens mantelzorgers zal de vraag naar dagbesteding in de toekomst toenemen. Daarom vinden mantelzorgers het

belangrijk dat gemeenten zorgen dat de mogelijkheden voor dagbesteding toenemen, zowel in een groene omgeving als elders. Mantelzorgers geven aan dat het belangrijk is dat mensen met dementie lichamelijk en geestelijk actief zijn, geprikkeld blijven worden en dat ze binnen- en buitenactiviteiten kunnen doen. Een aantal mantelzorgers gaf ook aan dat het goed zou zijn als er meer vergelijkbare initiatieven komen met woonaanbod.

Diversiteit in groene dagbesteding

De groene sociaal ondernemers vinden het belangrijk dat groene dagbesteding in de stad meer is dan tuinieren in een paar plantenbakken, maar dat mensen echt contact kunnen maken met de natuur. Net als gemeenten benoemen zij verschillende groene locaties, zoals kinderboerderijen en volkstuincomplexen waar met wat creativiteit mensen met dementie in hun eigen wijk een passende dagbesteding zouden kunnen krijgen. Daarmee ontstaat er een divers palet aan mogelijkheden voor groene dagbesteding. Dat vergroot de keuzevrijheid voor mensen met dementie en hun mantelzorgers.

Betrek buurtbewoners

Gemeenten raden aanbieders aan om bij het starten van een initiatief na te gaan welke behoefte er is in de wijk of buurt van de beoogde locatie. Aanbieders kunnen kijken naar de leeftijdsopbouw in de wijk en hier hun aanbod op afstemmen. Daarnaast noemden zij dat het belangrijk

is om gebruik te maken van de kracht van bewoners in de wijk en om draagvlak te creëren in de buurt. Dit sluit goed aan bij de bredere tendens van burgerparticipatie en langer thuis wonen.

Domeinoverstijgende samenwerking

Ook raden beleidsmakers aan om de samenwerking met andere partijen, zoals sociaal ondernemers, andere aanbieders van dagbesteding, zorginstellingen op te zoeken. Dit kan de positie van het groene initiatief versterken, omdat het succes van een initiatief niet meer afhankelijk is van één persoon. Daarnaast vinden beleidsmakers het positief als andere doelgroepen ook gebruik kunnen maken van en bij kunnen dragen aan de groene locatie. Het gaat hier niet alleen om integratie van zorg en welzijn maar ook om samenwerking met nieuwe innovatieve aanbieders, zoals sociaal ondernemers of wijkbewoners.

Aansluiten bij wensen en behoeften van mensen met dementie en mantelzorgers

Hoewel mantelzorgers over het algemeen tevreden zijn over groene dagbesteding, zien beleidsmakers wel een aantal mogelijkheden om groene dagbesteding nog beter te laten aansluiten bij de wensen en behoeften van mantelzorgers en die van hun naasten. Zo zouden veel mantelzorgers het bijvoorbeeld prettig vinden als hun naaste meer dagdelen bij de dagbesteding terecht zou kunnen. Op dit moment kunnen deelnemers vaak tot 15.00 uur bij



de dagbesteding terecht. Mantelzorgers zouden het echter fijn vinden als de dagbesteding langer open zou zijn, zodat zij nog wat meer tijd hebben voor hun eigen activiteiten.

*"Nou ja, sterker nog, ik zou echt wel willen dat het uitgebreid wordt, naar meer dagen, die vrijdag in elk geval erbij. En ik denk ook aan de toekomst."
(Mantelzorgster van partner, 50 jaar)*

Een aantal mantelzorgers noemt daarnaast dat er wel extra aandacht mag zijn voor de vakantieperiode. Als er andere zorgverleners zijn in de vakantieperiode wil dat nog wel eens voor verwarring zorgen bij mensen met dementie, omdat zij de andere zorgverleners niet (her)kennen.

Maak groene dagbesteding meer bekend en evalueer regelmatig

Zowel mantelzorgers als gemeenten raden aanbieders aan om hun initiatief goed kenbaar te maken. Ze vinden het belangrijk dat hier meer bekendheid over is en dat initiatieven voor groene dagbesteding zich beter profileren, zodat meer mensen hiervan kunnen profiteren. Er zijn veel goede voorbeelden waarbij mensen met dementie gebruik maken van bestaande groene locaties of nieuwe locaties die specifiek voor hen zijn ontwikkeld. Positieve ervaringen kunnen eraan bijdragen dat groene initiatieven vanuit het beleid worden ondersteund en dat de casemanagers dementie mensen met dementie en mantelzorgers erop attenderen. Voor aanbieders is het belangrijk om de betekenis van het initiatief voor mensen met dementie en mantelzorgers helder te krijgen en te communiceren. Dit kan door evaluatie gesprekken te voeren met de mensen met dementie en mantelzorgers of door evaluatie formulieren te laten invullen en door kennis te nemen van relevante onderzoeken.

Meer informatie:

Auteurs:

Jan Hassink (Wageningen University & Research)
Lenneke Vaandrager (Wageningen University & Research)
Simone de Bruin (Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu)
Yvette Buist (Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu)

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met:

jan.hassink@wur.nl of simone.de.bruin@rivm.nl.

Financier: Deze handreiking is een product van het project "Groene initiatieven in de stad voor thuiswonende ouderen met dementie en hun mantelzorgers" dat in het kader van het Programma Memorabel, subsidierende Innovaties voor mensen met dementie en hun mantelzorgers, werd uitgevoerd. Het project werd gefinancierd door ZonMw en Alzheimer Nederland. IVN heeft geholpen bij de werving van de initiatieven. Naast de huidige handreiking



werden voor dit project ook een publiekssamenvatting ('Groene dagbesteding in de stad: een levendige plek voor mensen met dementie') en een factsheet over de waarde van groene dagbesteding in de stad voor mensen met dementie en hun mantelzorgers ('Groene dagbesteding in de stad: een levendige plek voor mensen met dementie.') ontwikkeld.



Fotografie: Roy Hendriks; Pluk de Vruchten (Nijmegen) en Hoeve Klein Mariëndaal (Arnhem)

Grafische vormgeving: Ton van Wessel (Groningen)

Deze publicatie is een uitgave van: Wageningen University & Research en Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu.

Augustus 2018

